

Tarih ve GÜNce

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
I/1, (2017 Yaz), ss. 261-280.

SURİYE'DE BAAS REJİMİNİN KURULUŞU VE TÜRKİYE

Erdal İNCE*

Öz

Ortadoğu'da Arapları, Arap milliyetçiliği etrafında toplayarak tek bir yapı altında birleştirmeyi amaç edinen teori, 1940 yılından sonra *Baas* ideolojisi ile birleşmiş ve bu tarihten itibaren de Arap ülkelerinin büyük bölümünde ve bünyesinde Arap toplulukları barındıran ülkelerde, kısa zamanda örgütlenmiştir.

Birlik, özgürlük ve sosyalizm sloganları ile kendine taraftar bulan Baas ideolojisi 1963 yılında Suriye'de iktidara gelmiş ve Arap Milliyetçiliğini bırakarak Suriye Milliyetçiliğini savunan bir yapıya bürünmüştür. Baas İdeolojisi, Manda Yönetimi ve askeri darbeler altında uzun yıllar geçiren Suriye'nin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel politikalarının belirlenmesinde, komşuları ve diğer devletlerle ilişkilerinde etken olmuş bir yapıdır. Tam bu noktada en uzun kara sınırına sahip iki komşu ülke, Türkiye ve Suriye'deki gelişmeler birbirlerini yakından etkilemiştir.

Bu makalede, Arap coğrafyasının, politikalarının şekillenmesinde büyük etkiye sahip olan Baas İdeolojisinin Suriye'deki kuruluşu, benimsenmesi ve etkileri üzerinde incelemelerde bulunulmuş, ayrıca Suriye'deki Baas Rejimi ile ilgili gelişmelere, Türkiye konjonktüründen tahliller yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Baas, Suriye, Türkiye, Milliyetçilik, Sosyalizm*

Abstract

The theory, which aims to unite the Arabs in the Middle East around Arab nationalism and unite them under a single structure, was combined with the Baath ideology after 1940, and in the following period this ideology has been organized in a short period of time in the majority of the Arab countries and in the countries where Arabic communities live.

* Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, (erdalince11@hotmail.com).

The Baath ideology, which found itself in favor with the slogans of unity, freedom, and socialism, came to the power in Syria in 1963 and became a structure that defended Syrian Nationalism by abandoning Arab nationalism. Baath ideology had a striking effect on the designation of economic, social, political, cultural and international policies of Syria which has spent many years under the Mandate Administration and experienced military coups. At this point, the developments in Turkey and Syria, two neighboring countries having the longest land border, influenced each other interdependently.

In this article, the establishment, adoption and effects of Baath regime in Syria which had a great influence on the formation of the Arab geography is examined and the developments related to the Baath Regime in Syria have also been analyzed from the Turkish points of view.

Key Words: *Baath, Syria, Turkey, Socialism, Nationalism*

Giriş

Suriye, yirminci yüzyılın başına kadar, daha çok eski Yunanlıların tarif ettiği şekliyle "üç kıtanın buluştuğu yer" anlamında coğrafi bir mahiyette kullanılan ve bugünkü Lübnan, Ürdün, Filistin, İsrail ve Suriye'yi içine alan geniş bir coğrafyanın adıydı. Zamanla bu bölge coğrafi kimliğini siyasi bir yapıya büründürerek 'Büyük Suriye' ideolojisinin uygulanma alanı olarak değiştirmiştir¹.

1940 yılında Ortadoğu'da tek bir Arap devleti kurarak, dağıntık Arap nüfusunu ve coğrafyasını diriliş, tekrar toplanış teorisiyle bir araya getirmeyi amaç edinen ideoloji, yeniden başlangıç anlamına gelen 'Baas' terimiyle bütünleşik bir yapıya dönüşmüştür. 1947 yılında Şam'da ilk kongresini yapan ve 1953 yılında da Arap Diriliş Partisi ve Arap Sosyalist Partisinin birleşmesiyle kurulan Baas Partisi, kullandığı birlik, özgürlük ve sosyalizm sloganları sayesinde Arap ülkelerinin büyük bölümünde ve bünyesinde Arap toplulukları barındıran ülkelerde, kısa zamanda örgütlenmiştir.

Bu tarihten sonra kendisine geniş kitleler bulan Baas ideolojisi, 1963 yılında Suriye'de iktidara gelmiştir. Her ne kadar Baas Partisi bir üst kimlik olarak Arap Milliyetçiliğinin kapsayıcılığını simgelese de 1963 yılından sonra Pan-Arap Milliyetçiliğini bırakarak Suriye milliyetçiliğini savunur hale gelmiştir.

¹ Afaf Sabeh McGowan, Thomas Collelo (Ed.), *Syria: a Country Study*, Washington D.C.: United States Government Secretary of the Army, 1988, p. 4.

1946 yılında Fransa'dan bağımsızlığını kazanan Suriye, 1949 ve 1954 yıllarında askerî darbeler yaşamış², 1958 yılında Mısır ile beraber Birleşik Arap Cumhuriyetini kurmuş ve 1961'de de Mısır'dan ayrılmıştır. 1970 yılına kadar tam olarak Suriye'deki varlığını hissettiremeyen Baas Partisi, bu tarihten itibaren Hafız Esad ile başlayan ve oğlu Beşşar Esad ile devam eden tek parti iktidarı ile günümüze kadar gelen süreçte ülkeyi yönetmektedir.

Tarihsel periyotta köklü ve derin ilişkileri olan Türkiye ve Suriye, birbirlerindeki gelişmeleri yakından takip etmişlerdir. Bu gelişmeler zaman zaman ilişkilerin gerilmesine, zaman zaman da siyasetten, ticarete olumlu bir hava esmesine neden olmuştur. Suriye'de Baas Partisinin iktidara gelmesinden sonraki gelişmeler, Türk resmi makamları ve Türk basını tarafından yakından takip edilmiştir. Günümüzde de Suriye'deki gelişmeler Türkiye'yi yakından etkilemekte ve Türkiye bu gelişmeleri hassasiyetle takip etmektedir.

Suriye'nin yaşadığı tarihi tecrübeyi anlamak ve idrak etmek, sadece Suriye'yi değil bugün bile birçok savaşların ve iktidar kavgalarının yaşandığı, halen şekillendirilemeyen coğrafyası ve paylaşılamayan toprakları ile Ortadoğu bölgesini de anlamamızı da sağlayacaktır. Bu anlayış ve idrak bölgenin geçmişini, bugünü ve geleceğini şekillendiren tarihsel kırılmaları fark etmek için önemli ipuçları verecektir.

1963 Yılı Öncesindeki Gelişmeler

XX. Yüzyılın başlarında İngilizler, Hindistan yolunu garanti altında tutabilmek ve önemi giderek artmaya başlayan petrol bölgeleri üzerinde etkili olabilmek amacıyla, Ortadoğu üzerindeki hâkimiyet teorilerini her daim canlı tutmak istemişlerdir. Bu amaçlarının gereği olarak da Mekke Şerifi Hüseyin'i kullanmak istemişlerdir. Bu isteğin gerçekleşmesi için Birinci Dünya Savaşının çıkmasını iyi bir fırsat olarak değerlendiren İngilizler, Hüseyin'e kendilerine yardım etmesi durumunda Suriye topraklarını vereceklerini vaat etmişlerdir. Ancak Şerif Hüseyin'in bilmediği ama Avrupa devletlerinin bildiği bir şey vardır. O da Sykes-Picot Gizli Anlaşmasıdır³. 1916 Yılında imzalanan Anlaşmaya göre İngilizler Suriye'nin büyük bir bölümünü Fransızlara vereceklerdir. 1920'li yıllara geldiğinde ise İngiltere ve Fransa San Remo Konferansı'nı toplamışlar ve Sykes-Picot'u hayata geçirmişlerdir. Bu kapsamda Arap dünyasını bölmek amacıyla

² Sabahattin Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım: Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*, Birey Yay., İstanbul, 2004, s.,184.

³ Birinci Dünya Savaşı sırasında, 29 Nisan 1916'da Kut'ül Ammare Kuşatması sonrasında İngiliz kuvvetlerinin Osmanlı'nın 6. Ordusu karşısında bozguna uğramasından 17 gün sonra, 16 Mayıs 1916 tarihinde Britanya ve Fransa arasında yapılan ve Osmanlı Devleti'nin Orta Doğu'daki topraklarının paylaşılmasını öngören gizli antlaşmadır.

Suriye, Lübnan, Irak ve Filistin gibi dört ayrı bağımsız devlet kurulmuştur⁴. Arap dünyasının fiilen bölündüğünün göstergesi olan bu bağımsızlık, kendi kararlarını kendisi veren, kendi halkıyla, meclisi ile özgür olan bir yapıdan çok uzaktır. Çünkü Suriye ve Lübnan Fransızların kontrolünde, Irak ve Filistin de İngiltere'nin kontrolünde bağımsız olacaktı⁵. İngiltere ve Fransa Arap Coğrafyasını satranç tahtası gibi görüyor, bu ülkeleri bölüp başlarına kendi çıkarları doğrultusunda başkanlar atamışlardır. Bunun en bariz örneği Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ın ve Kardeşi Abdullah'ın görevlendirilmeleri gösterilebilir. Kendilerine verilen sözleri unutmayan Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal, Şam'da krallığını ilan etmiştir. Fransızlar bu durumdan çok rahatsız olmuş ve bunun üzerine de Faysal'ı hâkimiyet kurdukları Suriye topraklarından kovmuşlardır. Kral Faysal, babasının müttefiki ve başından beri işbirlikçisi İngiltere'ye sığınmıştır. İngilizler Şerif Hüseyin'e verdikleri sözü yerine getirememelerinin diyeti olarak Irak Krallığını Şerif Hüseyin'in oğlu Abdullah'a vererek ödediklerini düşünürken diğer oğul Faysal'ın krizi çıkmıştır. İngilizlere göre bu kriz çözülmeliydi. Çünkü Şerif Hüseyin, İngiltere'nin Ortadoğu çıkarları için gerekiyordu ve henüz daha çıkarlar gerçekleşmemişti. İngiltere Faysal krizini Filistin'i ikiye bölüp Ürdün diye bir devlet ortaya çıkararak çözdü. Şerif Hüseyin'in Irak Kralı oğlu Abdullah'ı Ürdün Kralı yaptılar. Boşalan Irak Krallığına ise 1921'de Şerif Hüseyin'in diğer oğlu Faysal'ı getirdiler. Bu durumdan, hem İngilizler hem de Şerif Hüseyin çok mutlu oldu⁶.

Kral Faysal'ın geçici de olsa Suriye Kralı olarak ilan edilmesi ve almış olduğu kararlar açısından Suriye devletinin kendi içerisinde bütüncül bir yapıya evrilmesinde önemli öncüller olarak düşünülebilir. Fransız askeri bölgesi dışında Kral Faysal etkindi. 1919'da toplanan Suriye Genel Kongresi bağımsızlık ilan etmiş

⁴ William I. Shorrock, "The Origin of the French Mandate in Syria and Lebanon: The Railroad Question, 1901-1914", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. I, No. 2, Apr. 1970, p.,133; Uygur Kocabaşoğlu, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında İngiliz Konsoloslarının Siyasal Etkinlikleri", (Ed. İsmail Soysal, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Sempozyum Tebliği), Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999, s. 179; Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu*, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s. 143; Philip Khoury, "Continuity and Change in Syrian Political Life: The Nineteenth and Twentieth Centuries", *The American Historical Review*, Vol. 96, No. 5, Dec. 1991, P. 1374; James L. Gelvin, "Demonstrating Communities in Post-Ottoman Syria", *Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 25, No. 1, Cambridge: Summer, 1994, p. 23; Şerif Hüseyin ile İngilizler arasındaki ilişkilerin temel göstergesi olan yazışmalar için ayrıca bknz.: Arnold Toynbee, Isaiah Friedman, "The McMahon-Hussein Correspondence: Comments and a Reply", *Journal of Contemporary History*, Vol. 5, No. 4, 1970, p. 185.

⁵ Ömer Osman Umar, *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye-1908-1938*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara: 2004, s. 346.

⁶ Edward Peter Fitzgerald, "France's Middle Eastern Ambitions, the Sykes-Picot Negotiations, and the Oil Fields of Mosul, 1915-1918", *The Journal of Modern History*, The University of Chicago, Vol. 66, No. 4, Dec, 1994, p. 697; McGowan, A.g.e., s. 20; Malcolm E. Yapp, *The Near East Since the First World War*, London: Longman, 1991, p. 86; Ayrıca bkz.; *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, "Haşimiler", Cilt 16, İstanbul: 1997, s. 412.

ve Mart 1920’de de Faysal’ın krallığı duyurulmuştur. İlk başlarda Fransızların henüz hâkimiyet kuramadıkları iç bölgelerde etkili olan Faysal, yeni bir toplum oluşturabilmek amacıyla Osmanlı Meclisinin kazandırmış olduğu tecrübe ve ayrıca batının denge politikaları sayesinde siyasi hareketlenmeler oluşturmaya başlamıştır. Faysal ve ekibi işe, Osmanlıca olan tüm ders kitaplarını Arapça’ya çevirmekle başlamışlardır. Faysal bir yandan Anayasa çalışmalarına başlanması emrini verirken bir yandan da o dönemde hukuk Fakültesi sayılabilecek bir okul ve Arap akademisinin kurulmasını da istemiştir⁷. Ancak Faysal’ın bu düşünceleri uygulama imkânı bulamadan sona ermiştir.

İlk başlarda Akdeniz kıyılarında hâkimiyetini kuran Fransa, içerilerde Faysal’ın içten içe güçlenmesini ve krallığını ilan etmesini kendi çıkarlarına tehdit olarak algıladı⁸. Hemen harekete geçen Fransa Suriye’nin tamamını işgal ederken Kral Faysal’ı da sınır dışı etti⁹. Böylelikle Suriye yeni bir tarihsel kolonyal sisteme daha girdi. Bu sistemin adı Fransız mandası idi¹⁰.

Suriye İçin Yeni Tarihsel Kolonyal Sistem: Fransız Mandası Dönemi

Suriye Kral Faysal’ın 1920 yılında sürgün edilmesi ile başlayıp 1945 yılına kadar sürecek yeni bir döneme girdi. Bu dönem Suriye halkı için beklemedikleri ve kolayca kandırıldıkları kargaşa döneminin de adı oldu. Değişik gruplar kimisi dinî kimisi de ırk yönünden birbirlerine düşmanca tavırlar sergileyerek ülkelerini daha da kargaşa haline soktular.

Fransa kendi kolonyal sitemini Suriye’de gerçekleştirmek için kaos ve kargaşa ortamının çıkmasını istedi. Bunun içinde ülke içerisindeki değişik grupları birbirine karşı kışkırttı. Birinin karşısına diğeri çıkarttı¹¹. Bu konuda öncelikle Sünni İslami düşünceyi benimsemiş Arap Milliyetçi cepheyi, kendisine tehdit olarak gördü. Öncelikle bu grubu dağıtmalıydı. Bunun içinde Sünni Osmanlı İdaresi altında yaşayan geniş yelpazede Katolik ve Protestan dini azınlıklarından Dürzî, Marunî ve Nusayri gibi heterodoks azınlıklara, Sünni idare tarafından aşağılandıkları, bağımsızlık onların da hakkı olduğu propagandası yayıldı. Fransa bu gruplara bağımsızlık için örgütlenmelerini öneriyordu. Tüm bu ayrışmalara karşın Sünni Suriye Ulusal Grubu (*El-Kutle el-Vataniyye*) “ulusal bilinci” oluşturmak amacıyla dinî,

⁷ Ali Sultan, *Tarihu Suriye-Hukmu Faysal bin el-Huseyin*, Şam: 1987, s. 251; Raymond A. Hinnebusch, “Syria: Revolution from Above”, London: Routledge, 2002, p. 18.

⁸ John F. Devlin, *Syria: Modern State in an Ancient Land*, Oxfordshire: Westview Press, 1983, p. 41.

⁹ William Yale, *Near East-A ModernHistory*, University of Michigan, 1958, p. 339.

¹⁰ Jan Karl Tanenbaum, “France and the Arab Middle East, 1914-1920”, *Transactions of the American Philosophical Society*, New Series, American Philosophical Society, Vol. 68, No. 7, 1978, p. 30.

¹¹ Philip Khoury, *Syria and The French Mandate (The Politics of Arab Nationalism) 1920-1945*, London: I.B. Tauris and Co. Ltd., 1987, p. 29; Stephen Hemsley Longrigg, *Syriaand Lebanon Under French Mandate*, London: Oxford University Press, 1958, p. 118.

fikrî ve sınıfsal ayrılıkları bir kenara bırakarak Hıristiyan gruplar da dâhil birçok kesimle ortak hareket etti. Şam ve Halepli Müslümanların başını çektiği ulusal cephenin amacı Fransızların oyunlarını bozmaktı¹².

Fransa bu durumdan oldukça rahatsız oldu. Sünni ulusal cephenin çalışmaları Fransa'nın ezberini bozuyor ve bu cephenin diğer gruplarla arasını tam manasıyla bir türlü açamıyordu. Fransa bu sefer daha önceden söz verdiği şekliyle bu gruplara bağımsızlık kozunu ortaya koydu. Bu kozun gereği olarak da Fransa Suriye'de beş küçük ülkecik ortaya çıkardı¹³. Halep, İskenderun, Şam Bölgesi Mahalli İdareler, Alevi Bölgesi Mahalli İdareler, Havran Dürzî Devleti ismi ile Suriye parçalanmışlığın ve ayrışmanın kendi tarihsel süreci içerisinde en büyüğünü yaşıyordu. Ancak bu düzen Suriye Milli birlikçilerince hoş karşılanmadı. 1920 'de başlayan bu ayrışık yapı, iki yıl sonra 1922'de Halep ve Şam'ın birleşip Suriye Federasyonunu kurmaları ve arkasından 1930'da Alevi Bölgesi'nin, 1936'da da Dürzî Bölgesi'nin muhtariyetlerinin kaldırılması ile son buldu¹⁴.

Suriye'deki Fransız mandası Suriye halkını yoksulluğa ve kavgaya itmişti. Bu durumun vahametini gayet iyi anlayan halk, Müslüman ve Hıristiyan demeden Fransa'ya karşı ayaklandı. Ancak ayaklanma oldukça kanlı bir şekilde bastırıldı. Ayaklanmada 5.000 kişi hayatını kaybetti. Bu olaydan sonra Suriye'de Milliyetçi cephe daha da belirginleşti ve Fransa'ya karşı çok ciddi bir muhalefet hareketi başladı¹⁵. 1928'e gelindiğinde Fransa, bu muhalefeti tanımak zorunda kaldı. Fransa, ulusal muhalefet grubunu tanımanın ötesinde Anayasal olarak Suriye halkı lehine işleyecek bazı durumlar içinde adımlar attı. Bu adımlar Fransa'nın lehine çalışacak asil aileler yerine, Suriye halkının kendi çıkarlarını koruyabilecekleri kişilerin meclise girebilmelerini içeren anayasal düzenlenmelerdi. Bu düzenlemeler ve ulusal grubu tanıma girişimleri 1925'e kadar otorite kurmakta zorlanan Fransa'yı biraz rahatlatı. Böylece Fransa Suriye'de 1925'ten sonra otoriteyi kurmayı başardı.

1936 yılına gelindiğinde Avrupa devletleri yeni bir savaşa hazırlanıyorlar, ortam her geçen gün daha da ısınıyordu. Fransa'nın bu gelişmelerden etkilenmemesi düşünülemezdi. Bu dönemde Fransa'da Leon Blum'un Liberal Sosyalist Hükümeti vardı. Bu hükümet bütün yoğunluğunu Avrupa'daki gelişmelere verdi. Fransa tarafından Suriye'deki otoriteyi güçlü tutmak adına yapılan birçok hamleden vazgeçilerek, 1936 yılında Haşim Atassı'nın başkanlığında ulusal bir hükümet kurulması kabul edildi. Bu kabul Suriyeli ulusal cephenin yıllardır beklediği bir süreçti.

¹² Mc Gowan, *a.g.e.*, s. 22.

¹³Robert B. Satloff, "Prelude to Conflict: Communal Interdependence in the Sanjak of Alexandretta 1920-1936", *Middle Eastern Studies*, Vol. 22, No. 2, Apr. 1986, p. 156.

¹⁴Zafer Kaya, "Suriye'de Türk Varlığı", (*Yüksek Lisans Tezi*, A.Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü), Ankara: 1987, s. 58; Itamar Rabinovich, "The Compact Minorities and the Syrian State, 1918-1945", *Journal of Contemporary History*, Vol. 14, Oct. 1979, p. 696.

¹⁵ Joyce Laverty Miller, "The Syrian Revolt of 1925", *International Journal of Middle East Studies*, Cambridge University, Vol. 8, No. 4, Oct. 1977, p. 545.

20 Ekim 1921 Türkiye ve Fransa arasında imzalana Ankara Antlaşması gereğince, halkının büyük çoğunluğu Türk olan ve Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer alan Hatay Türkiye sınırları dışında kaldı. 1936’da Suriye’deki ve Avrupa’daki gelişmeler Hatay’ın tekrar Türkiye sınırlarına dâhil edilmesi için bir fırsat olarak değerlendirildi. Türkiye ilk önce Hatay’ın statüsü ile ilgili durumu uluslar arası platforma taşıdı. 1939 yılında da Hatay Türkiye sınırlarına dâhil oldu¹⁶.

1937 yılında da 1920’li yıllarda Sünni Müslüman Arap Milliyetçilerine karşı ayırdıkları, kısmen devletçik kurdurdukları Cebel-i Duruz ve Lazkiye bölgelerini de Suriye’ye bağladılar. Ayrıca Hükümetin yerel yetkileri de artırıldı. Ancak Milliyetçiler, bir türlü halkı, Suriye Arap Milliyetçiliği konusunda tek çatı altında toplayamıyorlardı. Fransa’nın Suriye’deki Manda yönetimi halkı ‘kabile’, ‘bölge’, ‘din’ gibi ayrıştırılabilecek tüm unsurları değerlendirerek küçük gruplara ayırmıştı. İşte bu noktada Arap Milliyetçisi düşünürler, bu ayrışmalara son vererek Suriyeli Arapları tek bir çatı altında toplamak ve Fransızların karşısına tek bir güç olarak çıkmak istiyorlardı. Ancak halk kendini Suriyeli Araptan daha çok Sünni Müslüman Arap olarak görüyorlar ve bu konuda Arap milliyetçilerini yalnız bırakıyorlardı. Ayrıca ilk başından beri Fransa’nın manda yönetimine karşı olumlu bakan Hıristiyanlar, Fransa’ya güvenirken diğer gruplarda vaat edilen bölgesel çıkarlarını düşünerek Fransa’ya karşı direk bir tavır belirlemiyorlardı. Irak ve Mısır gibi ülkelerin aksine Suriye, Arap Milliyetçiliğinin doğuşu ile ilgili yüzyılın başında çalışmalar yapmıştı. Ancak 1936’ya kadar daha derli toplu gözükten ulusal cephe çalışmaları bu yıldan sonra Fransa’nın bazı tavizler vermesi ile kendi bölgesel çıkarlarının gerçekleştiğini düşünerek, ulusal cephenin bütüncül yapısı bozulmuştur.

Bu sırada Avrupa devletleri, daha öncede bahsettiğimiz şekliyle değişik kutuplaşmaya gitmişler, yenedünya düzeninin oluşması için gizli çalışmalar yapmaktaydılar. Yeni kurulacak bu düzenden en büyük payı kapma mücadelesi, ortamı daha da ısındırmakta ve her geçen gün yeni bir dünya savaşına doğru ülkeleri itmekteydi. Pay kapma mücadelesi kimi ülkeleri karşı karşıya getirirken, kimilerini de müttefik yapıyordu. Bu durum çok uzun sürmemiştir. Devletlerin yeni konumlar alacağı, coğrafyaların değişeceği, yeni oluşumların ortaya çıkıp büyük insanlık trajedilerinin yaşanacağı II. Dünya Savaşı başlamıştır. Bu Savaş birçok yıkımı beraberinde getirirken Suriye’nin de Bağımsızlık mücadelesini kolaylaştıran bir sürecin habercisi olmuştur.

1936’ yılında yapılan antlaşma gereğince, 1943 yılında Suriye’de genel seçimler yapıldı. Yapılan seçimlerde Fransızların hoşlanmayacağı bir tablo ortaya çıktı. Halk her ne kadar bölgesel düşünüp, Suriye milliyetçiliği konusunda temkinli davranırsa da, bu seçimlerde Fransız karşıtı gruba destek vererek Milliyetçi Cephe Hükümeti kurulmasını sağladı. Bu seçimler Suriye’de yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Devlet Başkanı Şükrü el-Kuvvetli oldu. Bu durumdan rahatsız olan Fransa tutuklama

¹⁶ Esin Dayı, “Hatay Devleti ve Hatay’ın Anavatan’a Katılması”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı, 19, Erzurum, 2002, s.331.

olaylarına ve şiddete başvurdu. Fransa bu konuda geniş bir kampanya yürüterek Milliyetçilere karşı savaşan özel birlikler (*Troupes Speciales du Levant*) oluşturdu. Özel birlikler kanalıyla Suriye’de birçok tutuklama ve şiddet olayları gerçekleştiren Fransa, Avrupa’daki gelişmeleri de yakında takip ediyordu.

Suriye’de uzun zamandır beklenen Milliyetçi Cephe İktidarı ele geçirmiş, ancak tam anlamıyla henüz Fransa Suriye’den elini çekmemişti. 1944 yılına gelindiğinde Suriye Hükümeti, Fransızların kurduğu özel birlikler de dâhil olmak üzere toplumun her kesiminde hâkimiyeti kurdu. Suriye’deki yerel gelişmeler Fransa’nın aleyhine işlerken, dünya konjonktüründe de Fransa’nın manda sahası olan Suriye ve Lübnan gibi ülkelerle ilgili ABD ve Sovyet Birliği’nin aldığı kararlar da Fransa’nın planlarını alt üst ediyordu. ABD ve Sovyetler Birliği 1944 yılında Suriye ve Lübnan’ı tanıdı. Bundan bir yıl sonra İngiltere de aynı tanıma yolunu seçerek Fransa’yı Ortadoğu politikalarında yalnız bıraktı. Her ne kadar Fransa bu tanımalara engel olmak istediye de başarılı olamadı ve işgalci devlet konumuna düştü. Oldukça zor duruma düşen Paris Hükümeti, Suriye’deki Milliyetçi Cephe Hükümetinden kendilerine özel haklar tanımaları halinde Suriye’yi terk edeceklerini bildirdi. Ancak mevcut durumuna kolay gelmeyen Milliyetçi Cephe bunu kabul edemedi. 1945 yılının Ocak ayına gelindiğinde Milliyetçi Cephe Fransa’ya ulusal ordunun kurulduğunu bildirerek savaş ilan etti. Milliyetçi Cephe Fransızların ülkelerini terk etmelerini istiyordu. Ancak Fransız yönetimi Fransa’nın ekonomik, stratejik ve kültürel çıkarlarını koruyan bir antlaşma olmadan Suriye’yi terk etmek niyetinde değildi. Bunun üzerine 1945 yılının Mayıs ayına gelindiğinde Şam, Halep, Humus ve Hama’da büyük kayıpların yaşandığı çatışmalar yaşandı. Suriye’de her geçen gün tırmanan çatışma ortamına İngiltere müdahale etti. İngiltere Başbakanı Chruchill Fransa yönetimini bölgeye askeri birlik gönderileceği yönünde tehdit etti. Bu durumu göze alamayan Fransız General Charles de Gaulle ateşkes ilan ederek Şubat 1946’da ilan edilen Birleşmiş Milletler (BM) çözümünü kabul etti. 15 Nisan 1946 yılında da Fransız askerleri Suriye topraklarını terk etti. Böylelikle Suriye’deki 25 yıllık Fransa mandası son buldu.

Fransa’ya karşı yürütülen bağımsızlık mücadelesi başarıyla sonuçlanmış, ancak gerek Fransa Mandası öncesi gerekse manda yönetiminde ayrıştırılmaya çalışılan grupların birbirleriyle mücadele edecekleri yeni bir süreç başlamıştır. Diğer bir deyişle bu dönemde Suriye bağımsız bir politik varlık iken ortak bağımsız bir topluluk olamayacaktır. Bir ülke vardır ama aynı ortak hedeflere kilitlenen homojen bir millet yoktur¹⁷.

Askerî Darbeler Dönemi

1943 seçimleri ile Suriye yönetimini devir alan Ulusal Cephe Hükümeti, 1946 yılında Fransa’nın ülkelerini terk etmeleri ile bağımsızlık mücadelelerini

¹⁷Adam M. Garfinkle, “The Forces Behind Syrian Politics”, *Middle East Review*, vol.17, no.1, fall, 1984, p. 211; Hanna Batatu, “Some Observations on the Social Roots of Syria’s Ruling, Military Group and the Causes for its Dominance”, *Middle East Journal*, Vol. 35, No. 3, Summer, 1981, p. 331.

kazanmışlar ve Suriye toplumunu tek bir yapıda aynı hedeflere kilitleyebilmek için büyük çabalar harcamışlardır. Bu dönem Suriye'sinde 1948 yılına kadar Şamli politikacıların aktif olduğu Ulusal Parti ve Halepli tüccarların etkin olduğu Halkçı Parti iki siyasi güç olarak kendilerini göstermişlerdir. Günümüz Suriye ve Arap coğrafyasında aktif olan ve bu coğrafyanın kaderini çizen, 1943 Mişel Eflak ve Salahaddin Bitar tarafından kurulan, daha çok azınlıklardan taraftar bulan Baas Partisi ise o dönemin aktif siyasi topluluğu değildi.

Suriye'deki bu üç siyasi oluşum ülkelerinin geleceği noktasında grupları ve kitleleri tek bir hedefe güdüleme noktasında yetersiz kalıyorlar ve söz birliği olmadığı için de mevcut yönetim ülkenin durumunu daha da kötüye sokabilecek kararlar alıyordu. Bunun ilk örneği 1948 yılında kurulan İsrail devletine karşı girişilen ilk Arap İsrail Savaşına Suriye ordusunun katılması ile yaşandı. Henüz bağımsızlığını yeni ilan etmiş, değişik gruplar ile belirli mutabakata varamamış bir ülke olan Suriye böyle bir savaşın içerisinde oldukça zor anlar yaşayacaktır.

Arap Cephesi İsrail karşısında büyük bir yenilgiye uğradı. Arap cephesindeki diğer devletler bu savaşın yenilgisinden kaynaklanan iç kargaşaları misliyle ülkelerinde yaşarken Suriye'de de durum farklı olmadı. Bir zamanlar Fransızların yanında Milliyetçi Cepheye karşı savaşan Özel Kuvvetler bağımsızlık sonrası sayıları 7.000'den 2.500'e indirilerek Suriye'nin resmi ordusu haline getirilmişlerdi. Bu grup orduda aktif olup yenilginin tüm sorumluluğunu hükümete yüklüyor ve bunun propagandasını yapıyordu. Hükümet ise askerlere yükleniyor karşı bir hareket gerçekleştiriyordu.¹⁸

Suriye'de bu sefer ortam asker ve hükümet arasındaki çatışma ile geriliyordu. Gerilim öylesine bir hal almıştı ki halk ikiye ayrılmıştı. Asker ve hükümet arasında git-gel yaşayan toplum, İngiltere ve Fransa gibi devletlerin müdahaleleri ile karşı karşıyaydı. Bu gergin ortam 1949 yılının Mart ayında İngiliz ve Fransızların yakından destekledikleri General Hüsnü Zaim'in yönetime el koyması ile son buldu. General Hüsnü Zaim'in gerçekleştirdiği darbe ile asker ve hükümet arasındaki savaştan galip çıkan askerler oldu. Hüsnü Zaim'in ilk işi tüm siyasi oluşumları ortadan kaldırmak olmuştu. Hüsnü Zaim darbeyi gerçekleştirdiği tarihten dört ay sonra rakipsiz olarak girdiği Temmuz seçimleri kazanarak başkan oldu. Artık Suriye kötü bir siyasi gelenekle tanışmış oldu. İktidar mücadelesi için yapılan ve partileri yok sayıp darbe geleneği ile kendini etkin güç kılan yapı, ülkenin ve toplumun hafızasında bertaraf edilemeyecek yaralar açtı¹⁹. Suriye'de yaşanan darbe artık gelenek haline gelecek ve iktidarı devirmek isteyen her türlü yapının küresel çıkar odakları ile beraber hareket ederek başvuracağı bir yol olacaktı. Nitekim 1949 darbesini gerçekleştiren Devlet Başkanı General Hüsnü Zaim de geldiği yöntemle gidecektir. Zaim, gelir gelmez Batılı devletlere hoş görünmek ve onlara vefa

¹⁸ George E. Kirk, *Contemporary Arab Politics A Concise History*, London: Methuen Co. Ltd., 1961, p. 90.

¹⁹ Patrick Seale, *The Struggle for Syria, A Study of Post-War Arab Politics 1945-1958*, London: I. B. Tauris and Co. Ltd., 1986, p. 38.

göstermek adına *Trans-Arabian Petrol Boru Hattı Şirketi*'ne onay verdi, NATO ile sıcak ilişkiler kurulacağını vaat etti. Ancak aynı yıl 14 Ağustos'ta yapılan yeni bir darbe ile görevden alındı. Yeni darbenin icracısı Halep politik alt yapısı ile General Sami el-Hinnavi oldu. Hinnavi, darbeyi gerçekleştirir gerçekleştirmez Devlet Başkanı Zaim ve Başbakan Muhsin el-Barazi'yi sözde mahkemeye çıkardı ve Mahkemeden sonra da idam ettirdi²⁰. Büyük vaatlerle darbeyi gerçekleştiren Hinnavi, yönetimin sivillere geçeceğini salık veriyor ve bu sayede de kendine taraftar buluyordu. Ancak Hinnavi'nin sonu da bir önceki mevkidaşının sonuyla aynı oldu. Hinnavi'nin Suriye çıkarları aleyhine dış güçlerle (Irak) iş birliği yaptığını iddia eden Albay Edip Çiçekli 19 Aralık 1949'da darbe yaptı²¹.

Suriye bir yıl içerisinde yaşadığı darbe dönemi ve kirli iktidar oyunları ile kargaşanın ve toplumsal huzur ve refahın dibe vurduğu ülkeler arasındaydı. Ülkede enflasyon yükseliyor, işsizlik artıyordu. 28 Kasım 1951 tarihine gelindiğinde kurucu meclis durumundaki hükümetin tüm üyelerini tutuklatan Albay Çiçekli, General Fevzi Silu'yu Başbakan olarak atamıştır. 1952 yılında da kendi partisi dışındaki tüm siyasi partileri kapatarak yeni bir diktatörlük ekolünün başlangıcını oluşturmuştur²².

1953 yılında yapılan Referandum ile Suriye Halkı Başkanlık sistemini benimseyip Albay Çiçekli'nin Başkanlığına onay verse de bu durumdan öğrenciler ve toplum genel idari işleyişten rahatsızdılar. Sık sık diktatörlüğe karşı eylemler ve bildirimler dağıtılmakta, Moskova'nın teşvikiyle bazı siyasi oluşumlar Çiçekli'ye karşı devirme ve karşı direnme kararı almaktaydı. Bunun üzerine Albay Edip Çiçekli olağanüstü hal ilan ederek ordu içerisindeki tüm muhalifleri atmıştır. Ancak Çiçekli'nin kendi yönetimini güçlendirmek adına yaptığı bu tedbirlerin hiçbirisi 25 Şubat 1954 darbesine engel olamamıştır²³.

Tipik bir Ortadoğu ülkesi olan Suriye, aynı coğrafyayı paylaştığı diğer ülkelerdeki siyasi konjonktörün benzerlerini yaşıyordu. Darbelerle ve Batılı ülkelerin müdahaleleri ile geçen yıllar ve siyaseti belirleyen en büyük aktörün ordu olması bu ülkelerdeki değişmez senaryonun unsurlarıydı.

Artık Suriye'de de siyaseti belirleyen en büyük aktörün ordu olduğunu idrak eden ve Suriye ile ilgili hesapları olan ülkeler, bu durumu iyi tahlil ederek ülke yönetimini satranç tahtası gibi görmüşler ve istedikleri kişi, zümre ve gruba destek sağlamışlardır. Bu destek sayesinde de sömürü sistemlerini zinde tutmak isteyen

²⁰ Mc Gowan, *a.g.e.*, s. 28.

²¹ Seale, *a.g.e.*, s. 84.

²² Samir A. Makdisi, "Syria: Rate of Economic Growth and Fixed Capital Formation 1936-1968", *Middle East Journal*, Vol. 25, No. 2, Spring 1971, p. 157-; Mc Gowan, *a.g.e.*, s. 29.

²³ Ruth Nanda Anshen, *Mid-East: World Center Yesterday, Today and Tomorrow*, New York: Harper and Brothers Publishers, 1956, p. 168.

batılı devletlerin bu oyununu fark eden toplumdaki bazı gruplar batı karşıtı söylemlerini yüksek sesle dile getirmeye çalışmışlardır.

Halk, batının kendi ülkeleri ile ilgili tutumlarından ve İsrail Devleti’nin kurulması ile ilgili İngiltere, ABD, Fransa’nın politikalarından ciddi oranda rahatsız olmaya başlamıştır. Bu rahatsızlık, batı karşıtı söylemleri ile öne çıkan Baas Partisi ve Komünist Parti gibi sol partilerin taraftar sayılarını arttırarak söylemlerini de birbirlerine benzetmiştir. Bu benzerlik diğer fraksiyonlardaki oluşumları da birbirine yaklaştırmış ve 1953 yılında Baas Partisi ve Sosyalist Parti birleşmiştir²⁴.

Bu dönemde Ortadoğu’da Irak ve Mısır arasında bölgesel bir rekabet ortamı vardı. Suriye, bu rekabet ortamında antiemperyalist söylemleri ile dikkat çeken Cemal Abdul Nasır’ın etkisi ile Mısır’ın yanında yer aldı. 1955 yılında Türkiye, Irak, İran, Pakistan ve İngiltere arasında imzalanan Bağdat Paketi bölgedeki dengeleri değiştirmesi yönünde önemli bir adım olup, durumdan Mısır ve Suriye oldukça rahatsız oldu. Bu gelişmelerin üzerine Nasır Süveyş kanalını kamulaştırma isteğini ortaya attı. Bu kamulaştırma olayında Nasır’ın antiemperyalist tavırları Suriye’de Nasırcı akımların taraftar bulmalarını sağladı.

Suriye’de diğer Ortadoğu devletlerinde olduğu gibi bir türlü sular durulmuyordu. 1957 yılına gelindiğinde ülkedeki hâkim güç durumundaki ordu değişik güçlerin birbirlerine karşı uyguladıkları denge politikası ile ülkeyi yönetiyordu. Ordu içerisindeki Nasırcı, Baasçı ve Komünist kanatlar değişik yapılar sergiliyor, bu da ülkenin geleceği için ümitsizlik vaat ediyordu. Başından beri batı karşıtı söylemleri ile dikkat çeken Baasçılar, antiemperyalist söylemleri ile taraftar bulan Nasırcılarla diğerlerine göre daha uyumluydular. Baasçılar, Arap Birliği için Suriye ve Mısır’ın birleşmelerini öngörüyorlardı. 1956’da başlayıp Süveyş Buhranı ile kesintiye uğrayan birleşme görüşmeleri 1 Şubat 1958 yılında Birleşik Arap Cumhuriyeti’nin ilan edilmesi ile sonuçlandı²⁵. Kısa zaman sonra da Nasır tüm hâkimiyeti yetkisi altına aldı. Suriye bu birlikten umduğunu bulamadı. Nasır, Suriye’deki Baas Partisi de dâhil olmak üzere bütün partileri kapattı ve kontrolü kendisinin hâkim olduğu Ulusal Kuruluş Birliği Suriye Şubesi’ne bıraktı. Bu durum ve ülkede hiçbir olumlu gelişmenin yaşanmaması Suriyeli orta sınıf tüccar, aydın ve subayları rahatsız etti. Bu rahatsızlık bir grup Suriyeli subayın 28 Eylül 1961’de Nasır’a karşı ayaklanmasına neden oldu. Ayaklanmanın sonucunda da birlik dağıldı. Birliğin dağılmasından sonraki bir buçuk yıl, Suriye için yeni kargaşa dönemi yaşandı. Aralık 1961’de genel seçimler yapılarak yeni parlamento oluşturuldu. Ancak yapılan bu seçimler gelenek haline gelmiş, ordunun siyasete dâhil olma ve yönetime el koymasını sonlandırmayacak, Suriye tarihi bu müdahalelerin pek çok örneğini daha yaşayacaktır.

²⁴ Seale, *a.g.e.*, s. 150.

²⁵ Peter Mansfield, *Mısır, İhtilal ve Nasır*, (Cev. Ergun Tuncalı), İstanbul: Kitapçılık Yayınevi, 1967, s. 50-54; Mc Gowan, *a.g.e.*, s. 30.

Suriye’de Baas Rejiminin Kurulması:

Arapça karşılığı olarak ‘yeniden doğuşu’ simgeleyen Baas hareketi Arap milliyetçisi ve sosyalist düşünceleriyle öne çıkan Selahattin Bitar ve Michael Eflak tarafından 1943 yılında kurulmuştur²⁶. Baas Hareketi, Osmanlı Devleti’nin bölgeden çekilmesiyle kendisini ifade etme olanağı bulan PanArap hareketini savunanların üzerinde durduğu ve örgütlendiği bir yapının genel adı olmuştur²⁷. Baas’ın kurucuları ile ilgili değişik kaynaklarda çeşitli bilgi farklılıkları bulunmaktadır²⁸. Yukarıda bahsettiğimiz kurucuların yanında, Ali Cabir, Abdulah Abdul Acim, Vahip el Ganim, Cemal Ataşi, Musa Rizik, Badi el Kasım, Sami el Durabi ve Abdul bin İyun el Sud’un da isimleri de parti kurucuları arasında zikredilmektedir.²⁹. Kurucuları konusunda farklı kaynaklar değişik bilgiler verirken hareketin kuruluşu ile ilgili de üç farklı görüş vardır. Kamel Abu Jaber ‘*Arap Baas Sosyalist Partisi*’ adlı eserinde 1943’ü hareketin kuruluşu olarak refere ederken³⁰, Bernard Lewis 1941 tarihini temel alır³¹.

Kurucuları ve kuruluş tarihi ile ilgili farklı görüşler olmasına rağmen hareketin Arap coğrafyasına yeni bir ses getirdiği muhakkaktır. Bu yönüyle hareket, diğer Arap ülkelerindeki radikal sağ ve sol partilerden savunduğu düşünceler açısından farklıdır³². 1947 yılında ilk kongresini gerçekleştiren Baas Partisi birlik, özgürlük ve sosyalizm düşüncelerini benimsemiş siyasi bir hareketin adı olmuştur. Parti Suriye kimliğinden ziyade Arap kimliğinin öne çıkmasını savunmuş ve Arap birliğinin kurulmasının gerekliliği ile ilgili düşüncelerini her fırsatta dile getirmiş. Bu birlik sayesinde Arap coğrafyası üzerindeki emperyalist ülkelere karşı toplu hareket edilebileceğinin altı çizilmiştir. Bu düşünceyle Mısır devlet başkanı Nasır’ın önderliğinde Mısır ve Suriye’nin birleşmesine ön ayak olmuşlardır. Ancak bu birleşme hem Suriye hem de Baas Partisi için hiç de iyi sonuçlar getirmemiş³³ ve bu ittifak 1961 yılında dağılmıştır. Bu ittifak sırasında Suriye’deki diğer siyasi partiler gibi Baas Partisi de kapatılmıştı. Baasçılar Nasır’dan beklediklerini bulmadıkları gibi kendi sonlarını da hazırlamışlardır. Ancak Baas ideolojisi Arap coğrafyasına, Arap milliyetçiliği, laik bir yapı, sosyalist düşünce gibi yeni kavramları benimsemiş uzun

²⁶ Behçet Kemal Yeşilbursa, “Geçmişten Günümüze Irak Meselesi”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 29, Özel Sayı II, Temmuz 2009, s.1332.

²⁷ Tuğçe Ersoy Öztürk, “Dünden Bugüne Pan-Arapçılık ve Arap Baharı Yeni Bir Pan-Arap Uyanışı mı?” *Akademik Ortadoğu*, cilt 7, sayı 1, 2012.s.123.

²⁸ Sylvia Haim, “The Ba’ath in Syria”, *People and Politics in the Middle East*, New Jersey, 1979, p. 132.

²⁹Şen, a.g.e., s.115.

³⁰ Kamel Abu Jaber, *Arap Baas Sosyalist Partisi*, (Çev. Ahmet Ersoy), Altıok Matbaası, Ankara, 1970, s.28.

³¹ Bernard Lewis, *İnanç ve İktidar: Ortadoğu’da Din ve Siyaset*, Akılçelen Kitapları, 2017, p., 17.

³² Veyssel Ayhan-Ferhat Pirinççi, *Tarih Yeniden Yazılırken Saddam Hüseyin*, Barış Platin Kitabevi, Ankara, 2008, s. 15.

³³ Muhittin Ataman, “Suriye’de İktidar Mücadelesi, Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum”, *SETA Raporu*, Nisan 2012, ss. 8-11.

soluklu bir ideolojik hareketin adı olmuştur. Bu hareket sonraki yıllarda kendini tekrar yenileyecek ortamı kendisine bulabilmiştir. 1962 yılının Mayıs ayında eski ve yeni bütün Baasçıların katıldığı büyük bir kongre düzenlendi. Bu kongre Suriye'nin ve Baasçı ideolojinin geleceği için oldukça önemliydi. Parti yönetimi tamamen yenilenirken, Arap birliği karşıtı fikirleriyle partiyi zora sokan Haourani tasfiye edildi. Bu tasfiyeden sonra da Mısır ve Irak ile yeni bir birlik kurmayı isteyen Baasçı ekibin devlet kadrolarında yer bulmaları için yeni düzenlemeler yapıldı. Ancak tüm düzenlemelere rağmen parti içerisinde bu birlikteliği istemeyen, Sovyetler Birliği ile ilgili ilişkilerden memnun olmayan, Sosyalist politikaların uygulanış şeklini sorgulayan bir grup vardı. Bu grup sesini her geçen gün daha da fazla çıkarmaya başladı. Kısa zaman sonra da parti içerisinde yaşanan ihtilaf partiyi iki kanada böldü. Bu iki grup birbiriyle iktidar mücadelesine başladı. Kendilerini Eski Muhafız (Old Guard) olarak tanımlayan grup Arap birliğinin oluşması konusunda hassastı. Bu gruba Mişel Eflak, Salahaddin el-Bitar ve Sünni sınıfa mensup General Emin el-Hafız öncülük ediyordu. Kendilerini Bölgeselci Kamp (Regionalist Camp) olarak değerlendiren grup ise Sosyalist Politikaların uygulanması, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkilerin kurulması gibi politikalara öncelik veriyorlardı. Bu gruba da Salah Cedid, Muhammed Umran ve Hafız Esed gibi etnik azınlıklara mensup subaylar öncülük ediyorlardı³⁴.

İkinci grubun Alevi azınlığı da temsil eden bir yapısı vardı. Bu grubun etki alanı birinci gruba göre daha fazlaydı. Çünkü Fransız manda döneminde orduda iyi kadrolar edinmiş isimleri bünyesinde barındırıyordu. Bu nedenle sivil yapılanmayı temsil eden birinci gruba göre ülke siyasetinde daha etkindiler³⁵.

Parlamento 1962 yılı Ocak ayında bir karar yayımladı. Kararda Mısır ile ittifak döneminde çeşitli ticari ve endüstriyel firmalar hakkında alınmış olan devletleştirme kararını iptal edildiği bildiriliyordu. Ayrıca birlik döneminde uygulanan toprak reformu ile ilgili toprak ağalarının istekleri doğrultusunda iyileştirmeler yapıldı. Yapılanlar başta askerler olmak üzere toplumun belirli bir kesimini huzursuz etti. Bu huzursuzluk Suriye siyasi tarihinde bir gelenek haline gelmiş olan askeri müdahalenin önünü açtı. Askerler 28 Mart 1962'de yönetime el koyarak darbe yaptı ve Devlet Başkanı Kudsi görevinden azledildi. Ancak halk eski darbelerdeki gibi sessiz değildi. Tüm hükümet işlerinin askeri yönetimce gerçekleştirilmeye başlandığı yeni yönetime karşı gösteriler düzenleyen Halk, Kudsi'yi geri istedi. Gösterilerin büyümesi üzerine 5 Nisan 1962 tarihinde yedi subaydan oluşan ekip

³⁴ Abdullah, *a.g.e.*, s. 55; Mc Gowan, *a.g.e.*, s. 35.

³⁵ Mahmud A. Faksh, "The Alawi Community of Syria: A New Dominant Political Force", *Middle Eastern Studies*, Vol. 20, No. 2, Apr. 1984, p. 133.; Robert W. Olson, *The Ba'th and Syria 1947-1982 From The French Mandate to The Era of Hafiz al-Asad*, : The Kingston Press Inc., 1982, pp. 77-80.

yeni bir darbe daha yaparak rakiplerini yönetimden uzaklaştırdı. Yeni ekip 10 Nisan 1962 tarihinde Kudsi'yi devlet başkanı olarak atadı³⁶.

Suriye'deki sivil siyasetin farklı fraksiyonları olduğu gibi 1962 yılının son aylarında ordu içerisinde de değişik gurupların varlığı tüm çıplaklığı ile ortaya çıktı. Özellikle ordu içerisindeki Nasır ekolünü benimseyen askerler ile karşıtları iki ayrı devlet yapılanması gibi hareket ediyorlar ve ellerindeki lojistik güçleri birbirlerine karşı kullanıyorlardı. İki grup arasında çatışmalar ve bombalı saldırılar her geçen gün şiddetleniyor, ülkede ne huzur ne de istikrar ortamı sağlanabiliyordu. Halkın kötü olan yaşam standartları her geçen gün daha da kötüye gidiyor halk kendini güvende görmüyordu. Buna rağmen siyasi çözüm arayışları yapılıyor, ancak mevcut Hükümet bu çözümde başarılı olamıyordu. Bu istikrarsızlık kısa zamanlığına uykuya girmiş olan, yönetime el koyma geleneğini tekrar hatırlattı. 1963 yılının ilk günlerinde, 1962 Mart'ından tecrübeli olan askerlerin bir bölümü darbe girişiminde bulundu. Ancak bu sefer başarılı olamadılar. Bunun üzerine Hükümet yönetime el koyma geleneğini kırmak adına 120 subayı ordudan attı. Bu olayın hemen arkasından Baas'ın kurucularından ve Eski Muhafız grubunun temsilcisi Salahaddin Bitar Başbakanlık koltuğuna oturdu. Bu gelişme gelecekte Suriye tarihinde önemli roller oynayacak olan Baasçı ideoloji için oldukça önemliydi. Bu gelişme Nasır'ı oldukça memnun etti. Çünkü Bitar Arap birliğini savunan ekoldendi. Nasır ise birliği kendi çıkarları doğrultusunda kullanan Mısır'ın lehine Suriye'yi şekillendirmeye çalışan bir yapıdaydı. Kısa zaman sonra Başbakan Bitar, hükümete beş Nasır yanlısı Bakan atadı. Ancak Nasır karşıtları bu durumdan oldukça rahatsız oldular. Bu rahatsızlık yeni atanan beş bakanın istifa etmesine neden olurken ordudan da Nasır yanlısı 1.000 subayın atılmasıyla sonuçlandı. Nasır ve Suriye'deki taraftarları açısından bu durum kabul edilemezdi. Ordudan Nasır yanlıları atılmasına rağmen tam anlamıyla temizlenememişti. Ordu içerisinde kendilerini saklayan yaklaşık 2.000 Nasır yanlısı 1963 yılının Temmuz ayında yeni bir darbe girişiminde bulundular³⁷. Bu girişim Baas Askeri Komitesi tarafından görevlendirilen Sünni Tuğgeneral Emin el-Hafız tarafından bastırıldı. Emin el-Hafız'ın birlikleri ve darbe girişimcileri arasında ciddi çatışmalar yaşandı. Şam'da meydana gelen bu çatışmalardan sonra El-Hafız tüm gücü eline geçirerek Bitar'ı hükümeti kurmakla görevlendirdi. Ancak Baas Askeri kanadını ve radikal Marksist siyasetçileri arkasına alan Hafız kısa zaman sonra Başbakanlık koltuğuna oturdu. Hafız, Baas'ın köklerinden gelen anlayışın ötesinde yeni bir Baas doktrini ortaya attı. Bu doktrin ile de yen bir Baas Rejimi oluşturdu. Bir Arap birliğinden çok "Suriye ulusalcılığı" nı savunan bu düşünceyi daha çok küçük kasabalar ve köylerdeki alt sınıf Sünni Müslümanlar, Alevi, Dürzî ve İsmaililer benimsedi. El-Hafız toplumun değişik kesimlerinden kendisine taraftar toplarken, Baas'ın eski yöneticilerinden

³⁶ Hafizullah Emadi, *Politics of the Dispossessed: Superpowers and Developments in the Middle East*, London: Praeger, 2001, p. 104.; Mc Gowan, a.g.e., s. 32.

³⁷ *Milliyet Gazetesi*, 24 Temmuz 1963. s.,2.

Bitar’ı kabineden çıkarması, Eflâk’ı da ülke dışına çıkmak zorunda bırakması eski Baas’çıların tepki vermesine neden oldu³⁸.

Baas’ın askeri ismi Muhammed Umran bu konuda Emin El- Hafız ile mücadeleye girdi. Bu konuda ordunun önemli komutanlarından Salah Cedid ve Hafız Esed’den destek istedi. İki komutan da Umran’a destek vermeyince Umran mücadeleyi kaybetti ve Madrid’e elçi olarak gönderildi. O dönemin Genelkurmay Başkanı da olan Salah Cedid ile Emin el-Hafız’ın, Baas Politikalarındaki farklı düşünceler, iktidara kimin hükmedeceği, mezhep ve şahsi rekabet gibi ihtilaflar yüzünden arası açıldı. Bu durumda Alevi ve Dürzi subayların çoğunluğu Cedid’i tuttu. Emin el-Hafız’ı ise Sünni subaylar ve Alevi, Dürzilere karşı eski Baasçılar destekledi. İki grup arasında yapılan mücadeleyi Emin el-Hafız’ın kazandığı yönünde açıklamalar yapılırken, Cedid’in başını çektiği askerler 23 Şubat 1966 günü bir darbe gerçekleştirdiler³⁹. Bu darbe Suriye’nin bağımsızlığını kazanmasından sonraki on üçüncü darbeydi. İki grup arasındaki güç mücadelesi Emin el-Hafız ile Eski Muhafızların yenilgisi ve Baas’ın askeri kanadının iktidarı ele geçirmesiyle son bulurken, halk bu iki grubu da benimsememiş ve desteklememiştir. Bu darbeden sonra Baas İktidarı net bir şekilde kurumsallaşarak Suriye’nin gelecekteki sürecinin belirleyicisi olmuştur. Her ne kadar isimler değişse de Baas ideolojisi Suriye’nin kaderinin belirleyicisi olmuştur.

Türkiye Konjonktüründen Suriye’deki Baas Rejimi:

Türkiye ve Suriye arasındaki tarihsel ilişkilere girilmeden doğrudan yazının konusu olan Baas ideolojisinin Suriye’de iktidarda söz sahibi olmaya başladığı dönemden sonraki Türkiye ve Suriye İlişkilerine değinmek daha yerinde olacaktır. Bu tutum, hem yazının anlaşılmasını sağlayacak hem de ana konunun dağılmamasına katkı sunacaktır.

Eski Muhafız grubunun temsilcisi Salahaddin Bitar Başbakanlık koltuğuna oturmasıyla fiili olarak başlayan Suriye’deki Baas’lı günler, Avrupa, Ortadoğu ülkeleri gibi Türkiye tarafından da yakından takip edilmiştir. Bu dönemde iki ülke arasındaki ilişkilerin temel belirleyicisi ise, soğuk savaş döneminde ortaya çıkan ve bu iki ülkenin içinde yer aldıkları bloklar olmuştur. II. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan siyasi ve askeri gerginliği tanımlamak için kullanılan soğuk savaş döneminde dünya devletleri Doğu ve Batı diye ikiye ayrılmıştır. Sovyet Birliği’nin etrafında oluşan Doğu Bloğu Suriye ve diğer Arap ülkeleri tarafından desteklenmiştir. Türkiye ise ABD’nin önderliğinde oluşan Batı bloğu içerisinde yer almıştır. İki blok arasındaki gergin ortam Suriye ve Türkiye ilişkilerine de yansımıştır. Suriye de Baas partisinin iktidara geçmesi ile partinin kuruluşundan bu

³⁸ Robert Scott Mason, “*Syria: The Society and Its Environment*”, (Ed. Collelo, 1988), p. 62.

³⁹ Mc Gowan, *a.g.e.*, s. 37.

yana öne sürdüğü sosyalist temelli Arap milliyetçiliği politikasının gereği olarak Sovyet yanlısı bir politika benimsemiştir. Bu benimseyiş tarihsel süreçte ortak kaderler yaşamış Suriye ve Türkiye gibi iki ülkeyi her an çatışmacı bir ilişki içerisinde tutmuştur⁴⁰.

İki ülke arasında özellikle Birinci Dünya Savaşının sona ermesinden sonra birçok sorun çıkmıştır. Bu sorunlar arasında Hatay Meselesi, Golan Tepeleri, Kürt Sorunu, Su Sorunu en başta gelenlerden sayılabilir. Bu sorunlar nedeniyle iki ülke birbiriyle her an çatışık halde yaşamıştır. Ancak 1963 yılında iktidar olan Baas Partisi'nin iki temel ilkesi sayılabilecek olan Sosyalizm ve Arap Milliyetçiliği iki ülkenin birbirine ötekileşmesinde baş faktör olmuştur⁴¹.

1945 yılının Mart ayında Kahire'de kurulan Arap Birliği ve 1958 yılında Mısır Cumhurbaşkanı Nasır'ın Suriye ile kurduğu federatif yapı Türkiye ile iyi ilişkiler içerisinde olmamıştır. Bunun temel sebebi iki ülke arasındaki yukarıda bahsettiğimiz Hatay, Su, Golan Tepeleri, İsrail gibi sorunların yanı sıra asıl etmenin Soğuk Savaş Dönemi'nin getirileri olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye'nin birlik üyesi ülkeler ve Suriye arasındaki çatışık durumu, ortak tarih yaşamış Arap ve Türk halkları için uzun yıllar birbirlerinden uzak durmalarına neden olmuştur. 1965 yılına gelindiğinde ise ilişkilere Büyükelçiler nezdinde girişilmesi kararı alınmış ve görüşmeler başlamıştır⁴²

Sonuç

Arapları, Arap milliyetçiliği etrafında birleştirme ideali, 1940 yılına kadar teori şeklinde kalmıştır. 1940'dan sonra Baas İdeolojisi ile bileşen teori, kısa zamanda geniş yankılar uyandırmış ve ideoloji günümüze kadar gelen siyasal oluşumların adresi haline dönüşmüştür.

Baas ideolojisi, 1963 yılında Suriye'de iktidara gelmiş ve halen de devam etmektedir. Baas rejimi, Suriye'nin yakın zaman tarihinin belirmesinde büyük rol oynamıştır. 1963 yılından günümüze kadarki tüm ulusal ve uluslar arası politikalar bu rejim tarafından oluşturulmuştur.

Suriye, en büyük kara sınırı ve tarihi yakınlığı ile Türkiye için stratejik öneme sahip bir ülkedir. Bu önem sadece Türkiye tarafından değil, Suriye tarafından da aynı ölçüde algılanmaktadır. En başta iki ülke, aynı Osmanlı coğrafyası içerisinde uzun yıllar beraber yaşamış, aynı dini inanca sahip iki devlettir. Türkiye ve Suriye değişik zamanlarda sosyal, kültürel ve ticari iyi ilişkiler kurmuşlardır. Ancak bu ilişkiler, süreklilik arz etmemiş zaman zaman kesintiler yaşanmıştır. Türkiye ve Suriye arasında bir sorun değil birden çok sorun vardır. Bunların en başında Hatay

⁴⁰Ataman, *a.g.e.*, ss. 43-50.

⁴¹ Kerim Yıldız, *The Kurds in Syria: The Forgetton People*, Londra: Pluto Press, 2005, ss. 65-70

⁴² *Milliyet Gazetesi*, 28 Ağustos 1965, s. 2.

sorunu gelir ki, bu sorun uluslar arası kamuoyunu uzun süre meşgul etmiştir. Ayrıca Golan Tepeleri, Kürt Sorunu, Su Sorunu gibi ciddi problem yaşanmıştır. Ayrıca Baas Partisinin Sosyalizm ve Arap Milliyetçiliği gibi temel ilkeleri yüzünden iki ülke birbirinden uzaklaşmıştır. Uzun süre kötü giden ilişkiler, Suriye iç savaşı ile başka bir boyut kazanmıştır. Savaştan kaçan Suriyeli vatandaşları, Türkiye’ye sığınmak zorunda kalmışlardır.

KAYNAKÇA

- Anshen, Ruth Nanda, *Mid-East: World Center Yesterday, Today and Tomorrow*, NewYork: Harper and Brothers Publishers, 1956.
- Ataman, Muhittin, " Suriye' de İktidar Mücadelesi, Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum" SETA Raporu, Nisan 2012, ss. 8-11.
- Ayhan Veysel - Pirinççi Ferhat, *Tarih Yeniden Yazılırken Saddam Hüseyin*, Barış Platin Kitabevi, Ankara, 2008, ss. 15-18.
- Batatu Hanna, "Some Observations on the Social Roots of Syria's Ruling, Military Group and the Causes for It's Dominance", *Middle East Journal*, Vol. 35, No. 3, Summer, 1981.
- Devlin John F., *Syria: Modern State in an Ancient Land*, Oxfordshire: Westview Press, 1983.
- Emadi Hafizullah, *Politics of the Dispossessed: Superpowers and Developments in the Middle East*, London: Praeger, 2001, pp. 104-129
- Esin Dayı, "Hatay Devleti ve Hatay'ın Anavatan'a Katılması", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı, 19, Erzurum, 2002, ss. 331-340.
- Faksh, Mahmud A., "The Alawi Community of Syria: A New Dominant Political Force", *Middle Eastern Studies*, Vol. 20, No. 2, Apr. 1984, pp. 133-153
- Fitzgerald, Edward Peter, "France's Middle Eastern Ambitions, the Sykes-Picot Negotiations, and the Oil Fields of Mosul, 1915-1918", *The Journal of Modern History*, The University of Chicago, Vol. 66, No. 4, Dec, 1994, pp. 697-725.
- Garfinkle, Adam M., "The Forces Behind Syrian Politics", *Middle East Review*, vol.17, no.1, fall,1984, pp. 331-344.
- Gelvin, James L., "Demonstrating Communities in Post-Ottoman Syria", *Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 25, No. 1, Cambridge: Summer, 1994, pp. 23-44.
- Haim, Sylvia, "The Ba'ath in Syria", *People and Politics in the Middle East*, New Jersey, 1979, pp. 132-142.
- Jaber, Kamel Abu, *Arap Baas Sosyalist Partisi*, (Çev. Ahmet Ersoy), Ankara, Altıok Matbaası, 1970.
- Karl, Jan, "France and the Arab Middle East, 1914-1920", *Transactions of the American Philosophical Society*, New Series, American Philosophical Society, Vol. 68, No. 7, 1978.
- Kaya, Zafer, "Suriye' de Türk Varlığı", (*Yüksek Lisans Tezi*, A.Ü. Turk İnkılap Tarihi Enstitüsü), Ankara: 1987.

- Khoury, Philip, "Continuity and Change in Syrian Political Life: The Nineteenth and Twentieth Centuries", *The American Historical Review*, Vol. 96, No. 5, Dec. 1991.
- Khoury, Philip, *Syria and The French Mandate (The Politics of Arab Nationalism) 1920-1945*, London: I.B. Tauris and Co. Ltd., 1987.
- Kirk, George E., *Contemporary Arab Politics A Concise History*, London: Methuen Co.Ltd., 1961.
- Kocabaşoğlu, Uygur, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında İngiliz Konsoloslarının Siyasal Etkinlikleri", (Ed. İsmail Soysal, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Sempozyum Tebliği), Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.
- Levis, Bernard, Bernard Lewis, *İnanç ve İktidar: Ortadoğu'da Din ve Siyaset*, Akılçelen Kitapları, 2017, pp. 17-20
- Longrigg, Stephen Hemsley, *Syriaand Lebanon Under French Mandate*, London: Oxford University Press, 1958.
- Makdisi, Samir A., "Syria: Rate of Economic Growth and Fixed Capital Formation 1936-1968", *Middle East Journal*, Vol. 25, No. 2, Spring 1971, pp. 157-179.
- Mansfield, Peter, *Mısır, İhtilal ve Nasır*, (Cev. Ergun Tuncalı), İstanbul: Kitapçılık Yayınevi, 1967.
- Mcgowan, Afaf Sabeh, Thomas Collelo (Ed.), *Syria: a Country Study*, Washington D.C.: United States Government Secretary of the Army, 1988.
- Miller Joyce Laverty, "The Syrian Revolt of 1925", *International Journal of Middle East Studies*, Cambridge University, Vol. 8, No. 4, Oct. 1977, s. 545-563.
- Olson, Robert W., *The Ba'th and Syria 1947-1982 From The French Mandate to The Era of Hafız al-Asad*, ABD: The Kingston Press Inc., 1982, pp. 77-80.
- Öztürk, Tuğçe Ersoy, "Dünden Bugüne Pan-Arapçılık ve Arap Baharı Yeni Bir Pan-Arap Uyanışı mı?" *Akademik Ortadoğu*, cilt 7, sayı 1, 2012.
- Rabinovich, Itamar, "The Compact Minorities and the Syrian State, 1918-1945", *Journalof Contemporary History*, Vol. 14, Oct. 1979, pp, s. 696-698
- Satloff, Robert B., "Prelude to Conflict: Communal Interdependence in the Sanjak of Alexandretta 1920-1936", *Middle Eastern Studies*, Vol. 22, No. 2, Apr. 1986.
- Seale, Patrick, *The Struggle for Syria, A Study of Post-War Arab Politics 1945-1958*, London: I. B. Tauris and Co. Ltd., 1986.
- Shorroch, William I., "The Origin of the French Mandate in Syria and Lebanon: The Railroad Question, 1901-1914", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. I, No. 2, Apr. 1970, pp. 133-153.
- Sultan, Ali, *Tarihi Suriye-Hukmu Faysal bin el-Huseyin*, Şam: 1987, s. 251; Raymond A. Hinnebusch, "Syria: Revolution from Above", London: Routledge, 2002.

- Şen, Sabahattin, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalm: Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*, Bir Yay., İstanbul, 2004.
- Umar, Omer Osman, *Osmanlı Yonetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye-1908-1938*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara: 2004.
- Toynbee, Arnold, Friedman Isaiah, "The McMahon-Hussein Correspondence: Comments and a Reply", *Journal of Contemporary History*, Vol. 5, No. 4, 1970, pp. 185-201.
- Tanenbaum, Jan Karl, "France and the Arab Middle East, 1914-1920", *Transactions of the American Philosophical Society*, New Series, American Philosophical Society, Vol. 68, No. 7, 1978, pp. 1-50.
- *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, "Haşimiler", Cilt 16, İstanbul: 1997.
- Yapp, Malcolm E., *The Near East Since the First World War*, London: Longman, 1991.
- Yale, William, *Near East-A Modern History*, University of Michigan, 1958.
- Yerasimos, Stefanos, *Milliyetler ve Sınırlar Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu*, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.
- Yeşilbursa, Behçet Kemal, "Geçmişten Günümüze Irak Meselesi", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 29, Özel Sayı II, Temmuz 2009.
- Yıldız, Kerim, *The Kurds in Syria: The Forgotten People*, Londra: Pluto Press, 2005.
- Milliyet Gazetesi*, 24 Temmuz 1963.